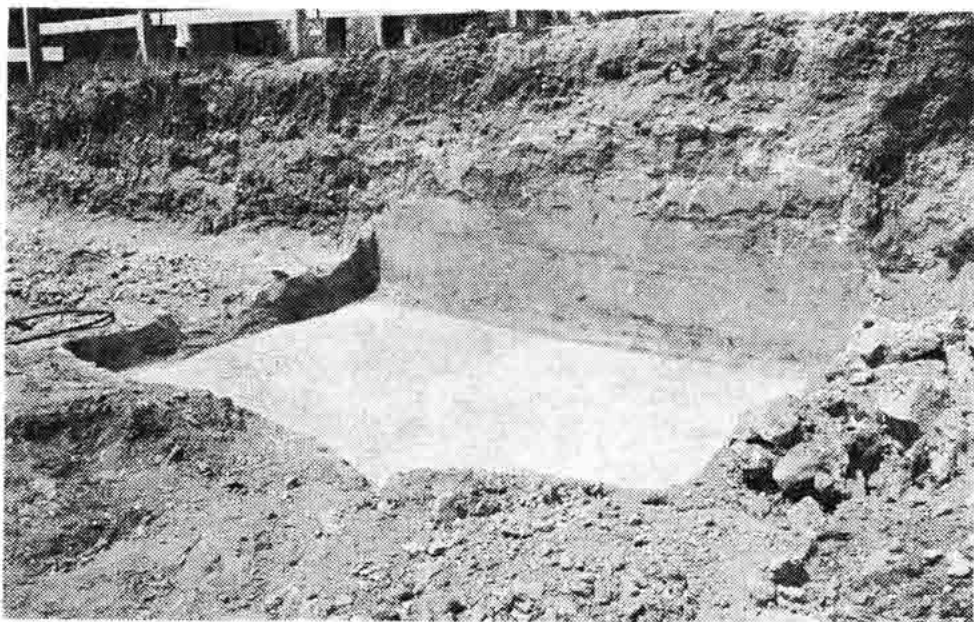

ANTE GLAVIČIĆ

ARHEOLOŠKI NALAZI IZ SENJA (IV)

1.

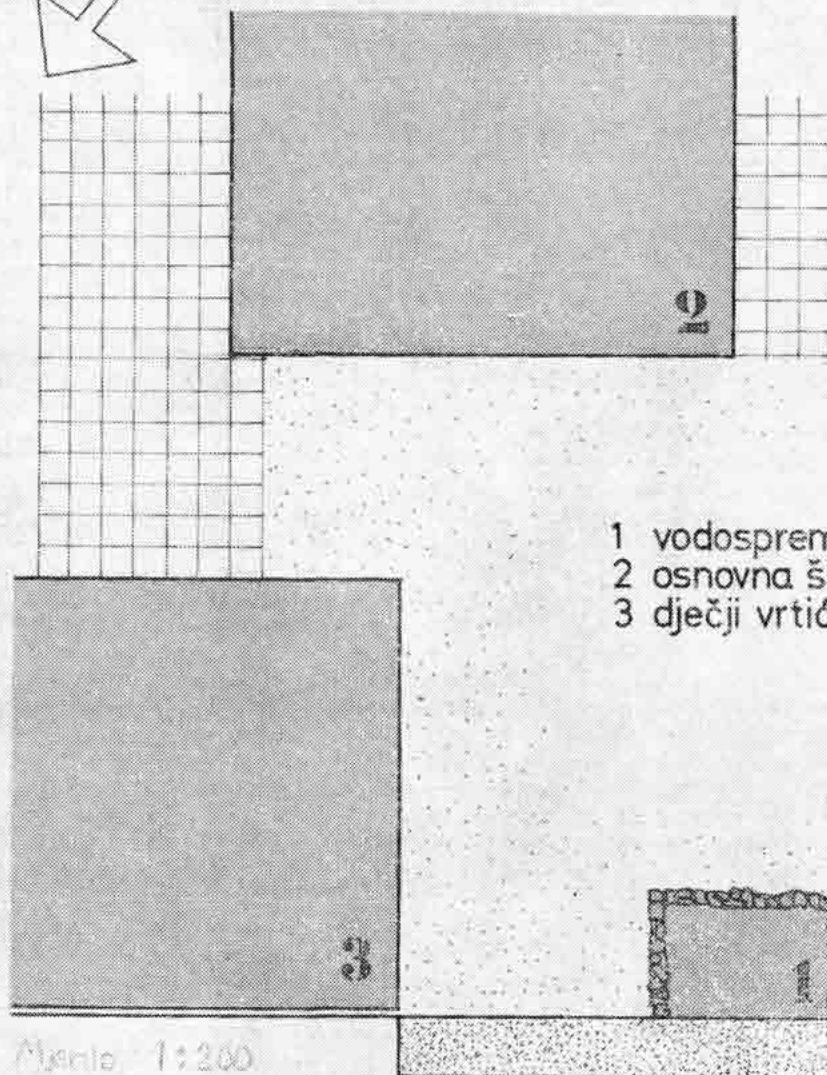

Sjeverno od Velikih vrata, do gradskog bedema, na mjestu zvanom »Stari špital«, nalazile su se ruševine kuća porušenih u II. svjetskom ratu. Ovdje se prilikom iskopa temelja za novu zgradu umirovljenika god. 1978. naišlo na rimske starine. Tada su obavljena potrebna zaštitna arheološka istraživanja kojima se potvrdilo da je na 0,50 m dubine ispod razine ulice teren stjenovit i da se blago spušta prema Velikoj placi — Potoku. Dakle, na toj kamenitoj podlozi, a oko 2 m ispod razine paralelne ulice N. Knfić sačuvani su temelji jedne zgrade, tragovi jakog gareža, keramike, žbuke i drugih manje zanimljivih nalaza iz rimskog vremena.

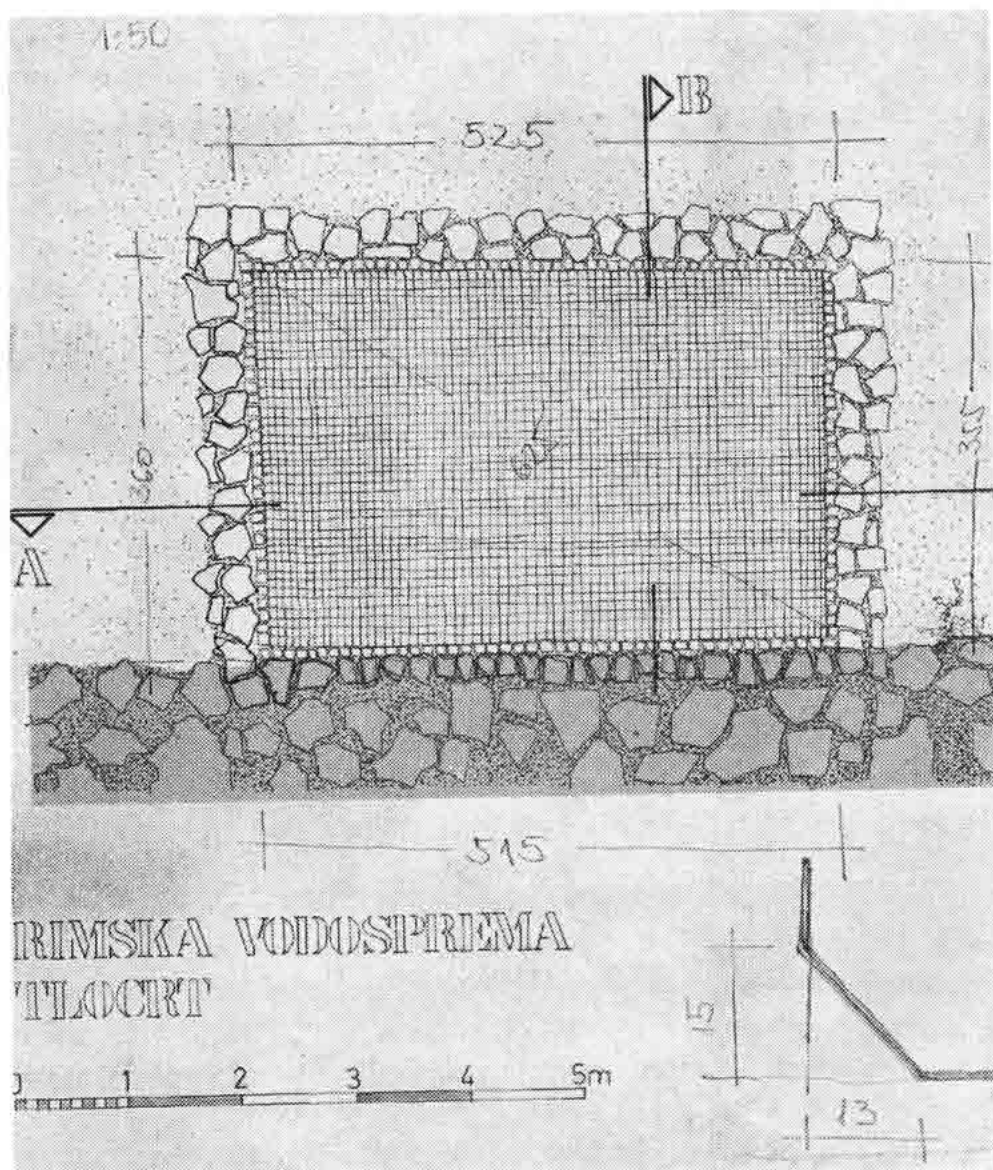
Sl. 56 — Ostaci pete antičke vodospreme na »Steli«, snimio A. Baričević 1976.

TRIMSKA VODOSPRIJEMA SITUACIJA

0 5 10m

ulica n. knjičić

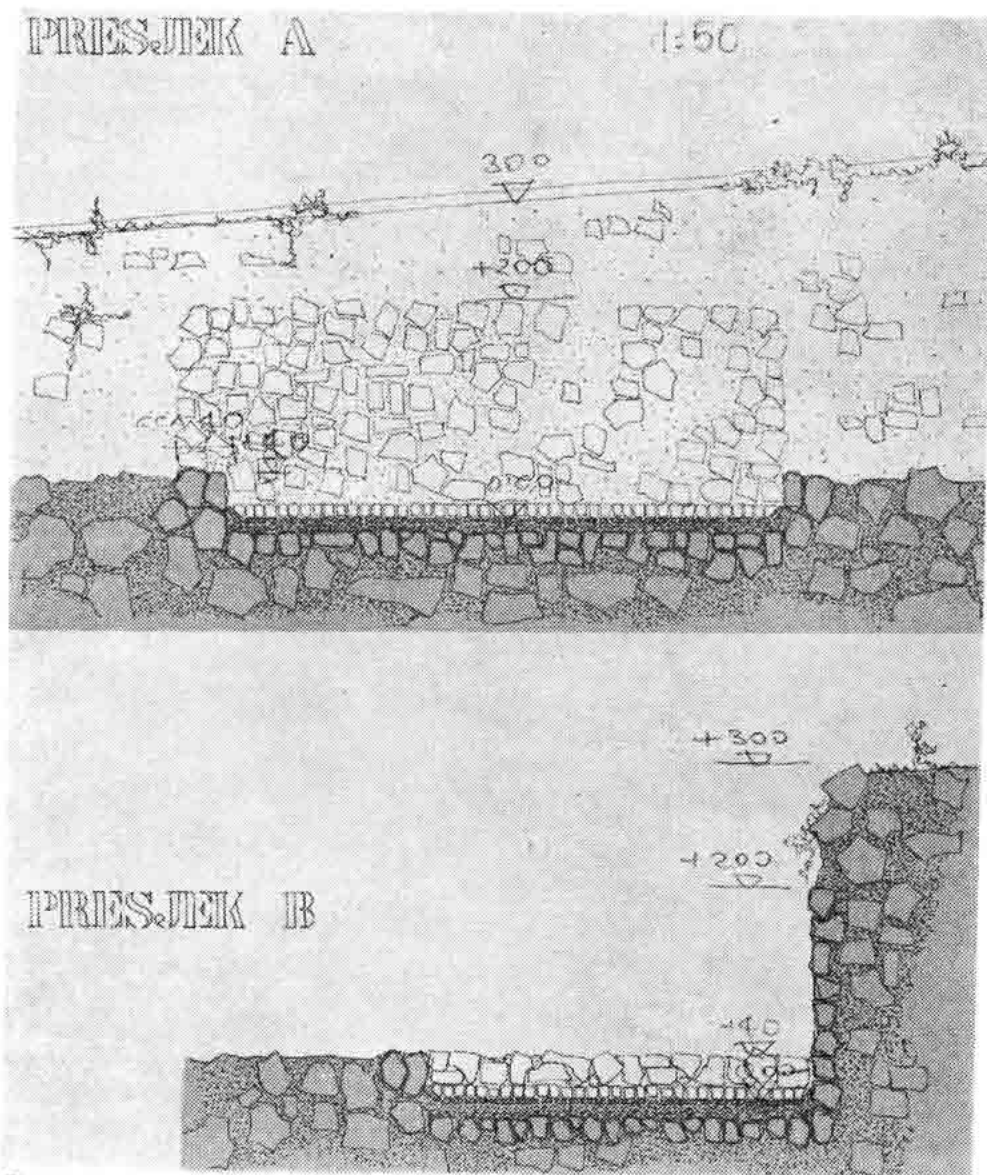

Sl. 58 — Tlocrt antičke vodospreme na »Steli«, snimila dipl. arh. Helena Knifić, 1976.

Sl. 57 — Položaj antičke vodospreme (I.) otkrivene na lokalitetu »Štela«. Izradila dipl. arh. Helena Knifić, Senj 1976.

Iznad tog rimskog ruševnog sloja izgrađen je čvrsti ranosrednjovjekovni bedem. Slična situacija (ranosrednjovjekovni bedem izgrađen iznad antičkih zgrada) utvrđena je u Senju na više mjesta: na liniji Stare ceste, u dvorištu Zudenigo, između kule Gulden i Lipice te kula Trybenac i Leonove.

Ovi nalazi rimske arhitekture potvrđuju saznanja o veličini i urbanističkoj situaciji antičkog municipija, ali ničim se ne može potvrditi eventualno

Sl. 59 — Presjeci A i B antičke vodospreme na »Steli«, dipl. arh. Helena Knjižić, 1976.

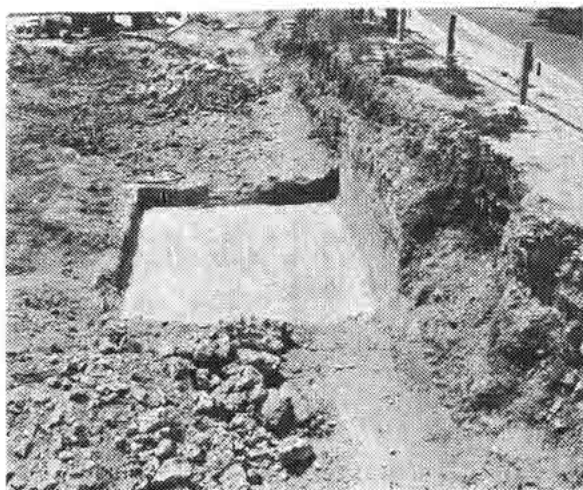
postojanje antičkog bedema kojim je Senia bila opasana. Isto tako ovi nalazi govore o strahotama požara i razaranjima koja su uništavala od V—VII st. Seniju, na kojim su temeljima stari Hrvati izgradili novi grad — današnji Senj.

2.

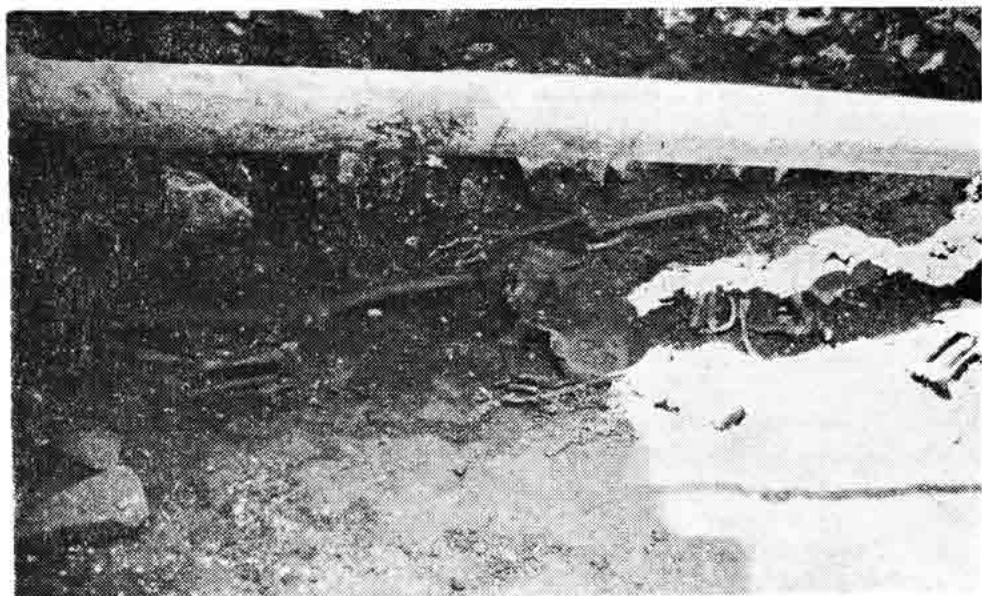
PETA ANTIČKA VODOSPREMA NA ŠTELI

Prilikom iskopa temelja za izgradnju druge faze osnovne škole »S. St. Kranjčević« u Senju, u kolovozu 1976. na mjestu Stela naišli su radnici na stare zidove, keramiku, staklo, krovne opeke i druge nalaze rimske epohe. O nalazu je obaviješten Muzej, pa su se na vrijeme mogla organizirati zaštitna istraživanja.¹ Ovi nalazi utvrđeni su do Ulice N. Knifić, i to s istočne strane (sl. 56.) na dubini od 0,80 m. Daljnjim iskopom zemlje, paralelno sa smjerom spomenute ulice, utvrđen je jedan solidno građen antički zid visine do 2 m (sl. 58. presjek B). Otkopana je jedna pačetrovinasta prostorija veličine unutarnjih strana 5,15 (5,25) x 360 (355) cm, koje su tri zida već ranije uništena u visini kasnoantičkog sloja, do sačuvane visine od 0,40 m. Debljina je zidova uobičajena (oko 0,50 m), a izgrađeni su od kvalitetnog i čvrstog morta i kamena — poluobrađenih kvadrata složenih u horizontalne nizove. Kada je prostorija očišćena, došlo se do poda — dna vodospreme, koji je bio izgrađen od sitnih komadića tegula, krovne opeke, položenih u smjesu na već prije uređenu podlogu, debljine do 10 cm. Opeka je sječena u približno slične kockice (vel. 3 x 3 cm) i složena u tehnicu opus tessalatum. Ova tehnika izgradnje podova dosta je prisutna u Senju,² posebno na lokalitetu Stela.

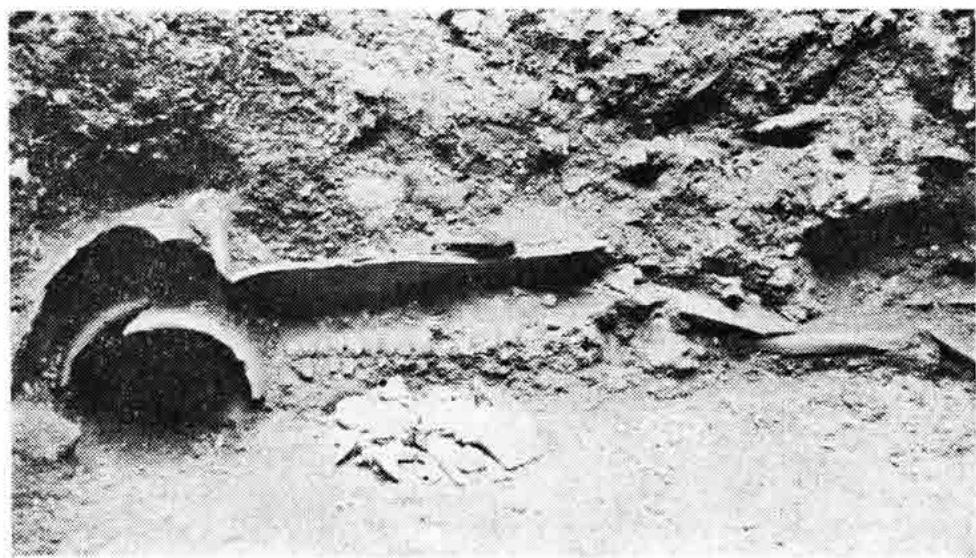
Unutrašnjost ovoga objekta glatko je zaglađena najprije grubljim, a zatim finijim slojem čistog maltera, u kojemu je bilo dosta usitnjene opeke zbog izolacije i čvrstine vezivne mase. To je bila uobičajena tehnika, koja

Sl. 60 — Pogled sa sjevera na položaj antičke vodospreme na »Steli«, dipl. arh. Helena Knifić, 1976.

Sl. 61 — Kasnoantički grob (br. 1) otkopan kod vatrogasnog doma — »Sokolane«, snimio A. Baričević 1977.

Sl. 62 — Kasnoantički grobovi (br. 2 i 3) otkopani uz vatrogasni dom — »Sokolanu«, snimio A. Baričević 1977.

se kao nepropusna obloga nanosila na zidove svih vodosprema u antici, a utvrđena je na svih pet takvih objekata Štele. Na sve četiri unutarnje strane objekta uglovi su zbog čvrstine zidova i nepropusnosti ukošeno obrađeni debelim nanosom istog sastava kao i smjesa na ostalim zidovima.

Zidovi ovog objekta položeni su na stijenu i paralelni su sa smjerom današnje ulice N. Knifić, odnosno otkopanih objekata na prostoru Štele, prilagođavajući se konfiguraciji terena — posebno lučkog dijela, koji se nalazio zapadnije oko 200 metara.

Na čitavom otkopanom prostoru nisu pronađeni malo vredniji nalazi, ukoliko nisu uništeni prilikom iskopa temelja za novu zgradu gimnazije 1941.

Sudeći prema ostalim nalazima otkopanim prilikom izgradnje osnovne škole (faza I. i II.), ovaj je objekat cisterna-vodosprema gradskog termičkog kompleksa, čije je središte-hipokaust utvrđen oko 100 metara južnije.³

3.

RIMSKI NALAZI KOD ZGRADE HE »SENJ«

Na krajnjoj sjevernoj strani senjske luke, na mjestu bivšeg biskupskog vrta, uz zgradu HE »Senj«, prilikom iskopa temelja za novu zgradu Riječke banke — poslovne jedinice u Senju, naišlo se na dubini od 1,20 m ispod razine današnje ceste na kulturni sloj (10 cm debljine) u kojemu su nađeni fragmenti rimske keramike, nešto pepela, ugljena i krovne opeke. Ovi nalazi pripadaju perifernom dijelu jednog većeg antičkog objekta, koji je ranije utvrđen u vrtu DIP-a, prilikom izgradnje sušare.

Ovi su nalazi interesantni jer kao najsjeverniji pripadaju Senji, dakle više—manje su važni za njenu ubikaciju, odnosno antički raster grada.

Zapadno od ovih nalaza nije se ništa pronašlo što bi pripadalo operativnoj obali Senije. Dapače, antička luka pomiče se svi više na jugoistok, bliže srednjovjekovnom kaštelu, gdje je u dubini zaljeva bila veća sigurnost za brodove.

4.

RIMSKI GROBOVI — STOLAČKO NASELJE

Na periferiji grada Senja, danas poznatijoj kao Stolačko naselje, u ulici Kajetana Knežića, s lijeve strane ceste što vodi prema Senjskoj Dragi, u jednom iskopu južno od kuće (4. IX 1971.) Rončević je kod uređenja stepenica preko prve lijehe vrta, na dubini od oko 1 m naišao na nekoliko starih grobova. Prema njegovu pričanju vjerojatno se radi o nalazu nekoliko grobnih raka, koje su sa strane bile zazidane i pokrivene tegulama-krovnim opekama. U grobovima su bili sačuvani skeletni ostaci pokojnika orijentirani više istok—zapad, a koje su radnici u cjelini raskopali. Navodno, u grobovima nije bilo nikakvih priloga. Vjerojatno je da s ovog mjesta potječe nadgrobni spomenik Aurelija Dionizija, židova iz Tiberijade, pronađenog između posljednjih gradskih kuća i groblja sv. Vida.⁴ Vrlo je vjerojatno da su ovi otkopani grobovi pripadali A. Dioniziju i članovima židoske zajednice u Senju.

KASNOLATEENSKI GROB IZ VAROŠA

Na zemljištu kat. čest. 133/2, upisanom z.k.ul. broj 358. K.O. Senj — Naselje VI. Copića, prilikom izgradnje stambene zgrade A. Glavičića, u iskopu zemlje naišlo se na desetak novčića iz rimskog carskog doba, po koji kamenčić mozaika te nešto fragmenata amfora. Isto tako, prilikom iskopa zemlje i uklanjanja ogradnog suhozida (vel. 180 x 180 cm) do ulice, iza jednog kamena na dubini od 1,20 m ispod razine današnjeg vrta naišlo se na jedan grob — skeletne ostatke muškarca. Pokojnik je ležao u ispruženom položaju a nad njim se nalazio jedan sloj finije zemlje i manjeg kamenja, oko 0,50 m debljine. U presjeku terena lijepo se vidjelo kako je izgrađen ogradni zid same lijehe, nastao uz stari put koji je vodio iz Senije uz brdo prema Kuku (ilirski gradina) i dalje Francikovcu. Dakle, pri dnu temelja ogradnog zida, s njegove unutarnje strane nalazio se grob koji je otkopan u donjoj polovici, dok je preostali, gornji dio (glava, grudi i dio bedara) ostao i dalje pod zemljom — nedirnut. Orijentacija pokojnika je sjeverozapad — jugoistok, donekle slična kasnoantičkim grobovima otkrivenim oko 100 m zapadnije na zemljištu Čopića—Lončarića.⁵ S lijeve strane pokojnika, uz bok, nađen je krivi željezni nož.

S noža su već odavno nestale korice i sam držak, oštećen je i vrh noža, sječivo i trn za nasad. Sačuvana dužina noža iznosi oko 16 cm, širina na središtu gdje se i najviše krivi oko 23 mm, a debljina iznosi oko 5 mm.

Imajući sve to u vidu, ovaj nož mogao je sa drškom imati do 25 cm dužine, po čemu se slobodno može smatrati oružjem.

U ovom slučaju radi se o veoma rijetkom i vrijednom nalazu krivog noža koji po obliku i veličini pripada kasnolatenkom-ranorimskom republikanskom vremenu, koji se kao predmet upotrebljavao u jednom dužem vremenskom razdoblju.

Ovdje se radi o usamljenom iskopu, nerazjašnjenom, u svakom slučaju jednog Ilira—Japoda, koji je ovdje zakopan na kraju I. st. n. e. u vrijeme borbi Ilira i Rimljana.

Ovo je prvi primjer nalaza krivog noža na širem senjskom području, pa je njegova vrijednost to veća i interesantnija za proučavanje ilirskih pogrebnih običaja i same tradicije koja se dugo čuvala među konzervativnim Japodima.

RIMSKI GROBOVI KOD VATROGASNOG DOMA

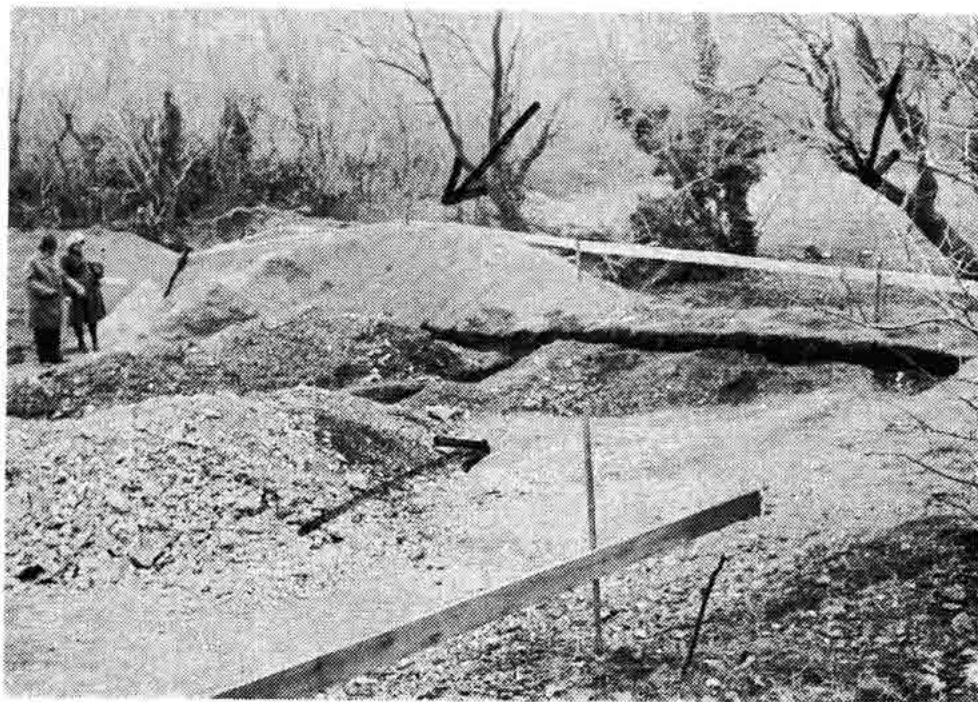
Prilikom iskopa jame za šahtu — priključak poduzeća »3. maj« na gradski vodovod sa zapadne strane vatrogasnog doma (između zgrada »Lav« i »Sokolana«) uz Staru cestu, travnja 1977. na dubini od oko 1,60 m naišlo se na keramičke nalaze rimske dobe. Daljnjim kovanjem, na dubini od 1,70 m naišlo se na manje kamenje, pravilno složeno. Tada su radovi u šahti (sonda vel. 1,90 x 1,60 m) nastavljeni pod nadzorom, te se uspješno otkopati tri čitava groba:

1. Do same ceste, u uglu sonde, otkopani su ostaci dijelom uništene grobne rake, koja je bila izrađena od kamena u suho složenih (vel. 145 x 60 cm). Unutar groba, na dubini od 1,80 m pronađeni su skeletni ostaci odrasla pokojnika u ispruženom položaju, orijentiranog više istok—zapad. U grobu, uz pokojnika, nije bilo nikakvih nalaza.

2. Sjeverno od groba br. 1 pronađeni su na dubini od 1,60 m ostaci drugog groba, koji je bio izrađen od većih komada amfora i koji je većim dijelom ostao nedirnuto pod zemljom. I u ovom grobu pronađeni su skeletni ostaci pokojnika a orijentacija gotovo je ista kao kod groba broj 1.

3. Malo istočnije od groba br. 2 pronađeni su na dubini od 1,60 m ostaci trećeg groba, koji je bio također izrađen od većih komada amfora i kamena. Rasčišćavanjem zemlje u grobu su utvrđeni neznatni ostaci pokojnika, koji je bio položen u zemlju, orijentiran više istok—zapad. Niti u ovom grobu nije bilo nikakvih nalaza.

Kako u ovim grobovima nije bilo popratnih nalaza, a obzirom na okolne nalaze, ova tri groba pripadaju kasnom rimskom vremenu, dakle dio su jedne manje nekropole⁶ (vrt Gržanić—Zrinski), koja je bila uređena uz cestu Senia — Tersatica.

Sl. 63 — Iskop za temelj kuće Ivica Prpića u Čopićevom naselju — Varošu, položaj kasnoantičkih grobova (A), 1978.

Sl. 64 — Snimak autograbe uz kuću I. Prpića, Čopićevo naselje — Varoš, antički grobovi (B) br. 10, 11, 12 i 13, Senj 1978.

RIMSKI GROBOVI U ČOPIĆEVU NASELJU

U Varošu (Naselje VI. Čopića), predio zvan Dolac, u ožujku 1978. kod iskopa temelja stambene zgrade Prpić Ivica naišlo se na kasnorimske grobove, koji su većim dijelom, navodno iz neznanja, uništeni.

U prostoru kuće (veličine 10 x 10 m), odnosno kanalu temelja, utvrđen je položaj desetak grobova. Grobovi su nađeni relativno plitko, na dubini od 0,20 do 1,00 m. Dolac se od davnine obrađivao, pa je oko desetak drugih grobova uništeno. Grobovni su izrađeni na redove, odnosno u određenim razmacima širine i duljine, kako zbog običaja tako i municipalnih propisa. Svi su ovi grobovi bez priloga i orijentirani gotovo istok — zapad. Svi ovi grobovi unutar kuće I. Prpića označeni su slovom A i vode se pod brojem 1 do 9.

Sl. 65 — Iskop temelja kuće I. Prpića, Varoš, u kojemu su otkopani kasnoantički grobovi (A) br. 1, 2, 3, 4, 5 i 6, Senj 1978.

1. Najsjeverniji grob — dužina mu se nije mogla utvrditi. Širina groba u presjeku temelja iznosila je 0,65 m, a dubina 0,70 m. Orijehtacija groba bila je gotovo istok — zapad. Grobna raka bila je izdubljena u mekoj — tufastoj stijeni. Grob je zbog plitkoće već ranije morao biti uništen.

2. Oko 1,00 m na jug, utvrđeni su ostaci grobne rake koja je bila za sahranu izdubljena u tufini. Grob je dosta uništen prilikom iskopa kuće — ali ipak se moglo utvrditi da se radi o skeletnom ukopu. Širina grobne rake u presjeku temelja iznosila je oko 0,50 m, a dubina je iznosila 0,65 m.

3. Malo južnije (1 m od groba br. 2) na dubini od 1,00 m otkopani su ostaci grobne rake — zidane, koja je s unutarnje strane grubo ožbukana. Unutarnja širina rake iznosi 0,55 m, dok je dubinu teže odrediti, jer je grob u gornjem dijelu oštećen. Dno je groba čista tufina, a ozgo je bio pokriven tegulama koje su s vremenom popucale i kod iskopa izbačene iz prvotnog položaja.

4. Do groba br. 3, na dubini od 0,65 m, utvrđeni su ostaci groba-amfore izrađenog od komada amfora. Orijehtacija groba pravilnija je u odnosu istok—zapad. Širina groba u presjeku temelja iznosi oko 0,50 m, dok se dužina nije mogla utvrditi, jer se raka proteže prema zapadu izvan temelja. Grobovi br. 3 i 4 nešto su plići i možda mlađi po vremenu. I ovdje su utvrđeni neznatni ostaci pokojnika.

Sl. 66 — Ostaci kasnoantičkog groba br. 4 u Varošu, Senj 1978.

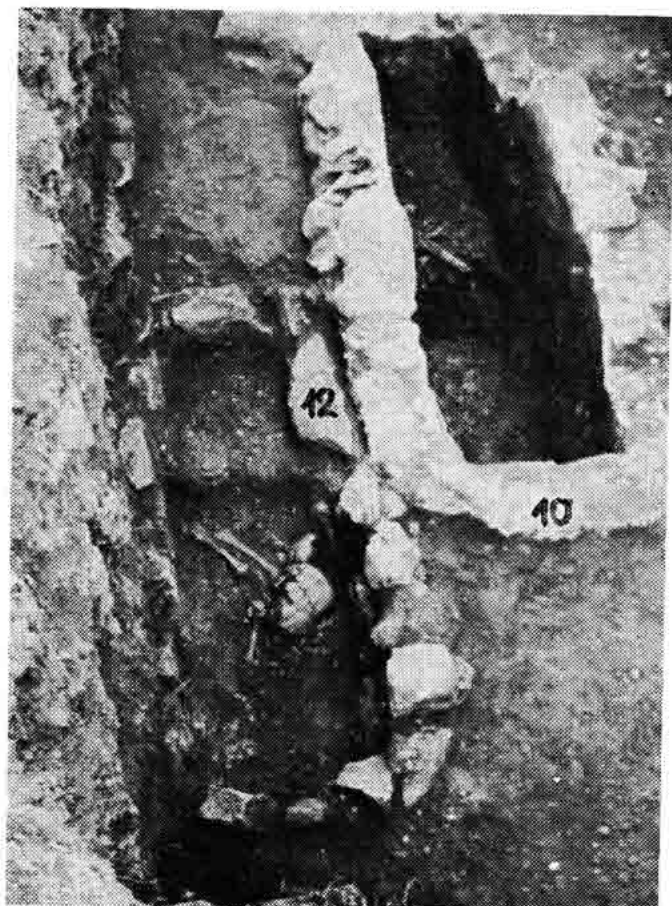
5. Odmah uz grob br. 4 utvrđeni su na dubini od 0,65 m ostaci groba amfore, koji je također raskopan. Sudeći prema svemu, i ovdje su utvrđeni neznatni ostaci pokojnika. Orijentacija je groba kao i kod ostalih grobova.

6. Kao posljednji grob u sjeverozapadnom iskupu temelja otkopan je na dubini od 0,35 m grob br. 6, u svemu identičan grobu br. 3, osim što je dno rake ravno. Unutarnje stijenke groba su grubo zaglađene debelim slojem žbuke. Visina sačuvanih stranica (zidića) iznosila je 0,60 m. Čitav grob bio je ispunjen zemljom koja je u raku dospjela kada su tegule (pokrov rake) popucale i složile se u grob.

7. U jugozapadnom iskupu temelja kuće pronađeni su na dubini od 0,90 m ostaci jedne veće grobne rake. Grobnica je bila zidana kamenom, s dosta žbuke i položena na čistu tufinu. Orijentacija je ista kao kod prethodnih grobova. Skeletni ostaci odraslog pokojnika ranije su uništeni.

8. U istom temelju, malo južnije, utvrđeni su na dubini od 0,90 m ostaci jednog većeg groba ozidanog na tufini. I ovaj je grob ranije uništen.

9. U sredini kuće, u iskupu temelja, slijedeći pravac groba br. 3, na dubini od 0,50 m, utvrđeni su ostaci jednog groba dužine 1,75 m. I ovaj

Sl. 67 — Antički grobovi (B) u Varošu, Senj 1978.

grob bio je zidan na čistoj tufini, ali je ranijom obradom zemlje uništen. Orijentacija groba je kao i kod ostalih.

Pretražujući sve grobove na površini gdje se podižu kuće, nije se pronašlo nikakvih vrednijih nalaza, osim komada razbijenih amfora i tegula te po koji željezni čavao. Ovi su grobovi sastavni dio grobova opisanih u grupi B, 1979, pronađenih na južnoj — pročelnoj strani kuće I. Prpića, na mjestu iskopa jame za autograbu (vel. 4,00 x 1,70 m). U ovome nalazu utvrđena su četiri groba: broj 10, 11, 12 i 13. Budući da su se na ovome mjestu mogli očekivati grobovi, to se autojama od 0,60 — 1,10 m pažljivo kopala. Rezultati nisu izostali, otkrivena su četiri intaktna groba.

B.

10. Na sredini autograbe otkopan je na dubini od 0,60 m velik grob, zidan kamenom uz upotrebu žbuke. Stijenke groba žbukom su glatko obzidane, a dno je čista zemlja. Vanjska dužina groba iznosi 2,10 m, a unutarnja

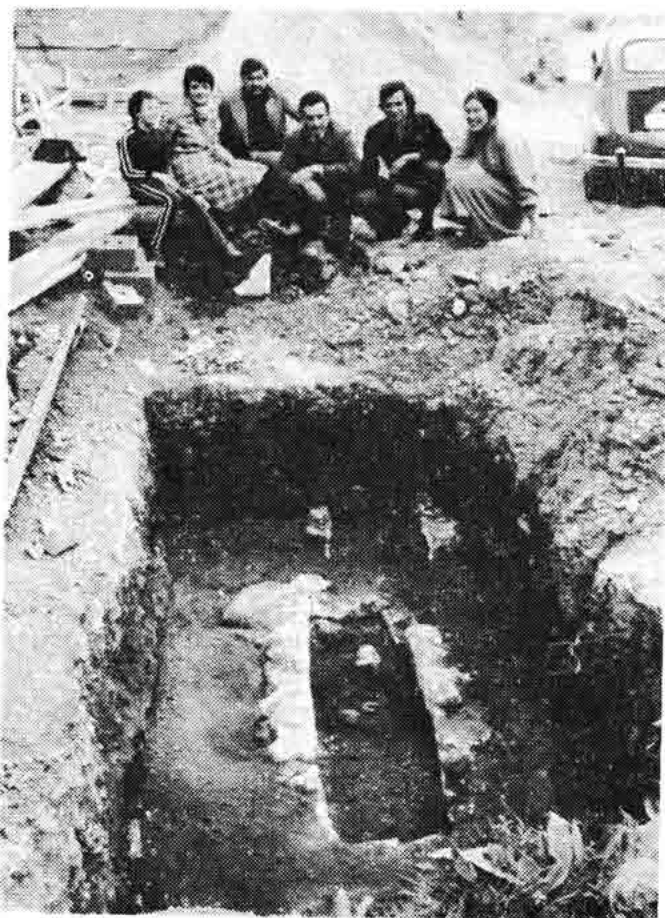

Sl. 68 — Antički grob
br. 12 u Varošu,
Senj 1978.

1,70 m. Grob je nepravilna pačetvorina, širina kod glave iznosi 0,40 m, kod nogu 0,30 m, a na sredini 0,50 m. Utvrđeno je da je grob ranije uništen i u njemu su pronađeni neznatni skeletni ostaci pokojnika. Orijehtacija je slična grobovima od 1 — 9 A grupe.

11. Na jugoistočnoj strani sonde otkopan je na dubini od 0,70 m dio groba odnosno glave i rameni dio pokojnika. Orijehtacija groba je poput ostalih. Grobna jama iskopana je u zemlji, a zatim ozidana kamenom uz upotrebu žbuke. I ovdje je grob širi kod glave, a uži pod nogama. Uz pokojnika nije bilo nikakvih priloga.

12. Na dubini od 0,75 m, sa sjeverne strane groba 10, utvrđeni su ostaci desnog zida grobne rake, a malo niže, na dubini od 0,25 m pronađeni su neznatni ostaci kostiju pokojnika, najvjerojatnije djeteta. Vanjska dužina groba iznosila je 1,45 m, a širina 0,60 m. Unutarnja dužina groba iznosila je 1,20 m, širina kod glave 0,40 m, kod nogu 0,30 m, a na sredini 0,40 m. Orijehtacija je kao kod ostalih grobova, konkretno — glava je okrenuta istoku. Grob nije zidan uz upotrebu žbuke — radi se o tehnici suhozida. Tjelesni ostaci slabo su sačuvani. Ovaj je grob zanimljiv jer se kraj glave, više

Sl. 69 — Iskop autografe I. Prpića u Varošu — nalaz antičkih grobova. Na slici suradnici muzeja, od desna na lijevo: A. Kovač, I. Prpić, A. Glavičić, S. Ivanić, M. Prpić i J. Kovač, Senj 1978.

uz bradu, pronašla jedna staklena posuda kruškovog oblika, na kojoj se ističe glava djeteta — jako naglašen reljef.

13. Na sjevernoj strani sonde, između grobova 12, 7. i 8. utvrđeni su na dubini od 0,60 m ostaci grobne arhitekture (kamenje). Dužina ovoga groba iznosila je 1,80 m, a orijentacija je kao i kod ostalih. Prema svemu, ovdje se isto tako radi o ostacima jedne grobne rake izrađene od manjih komada kamenja u suho složena i u kojemu su bili pokopani ostaci jedne odrasle osobe.

Na temelju svih ovih nalaza grobovi 1—13 (grupa A i B), koji su pronađeni na mjestu kuće Ivica Prpića, dio su jedne veće kasnoantičke nekropole,⁷ u kojoj su pokojnici redovito bili polagani u grobne rake što su za tu priliku bile ozidane kamenom uz upotrebu žbuke ili bez nje, u suho.

Treba pretpostaviti da se ova nekropola nalazila s lijeve, sjeveroistočne strane ceste idući prema Vratniku, a zapadno uz put koji je vodio iz Senije (prostora Štela—Olivijerovo—Sveti Petar), preko Varoša podno brda—gradine Kuk dalje za Francikovac. Na temelju ovih nalaza i onih koji su nam poznati od ranije, izgleda da je ova antička nekropola tijekom prošlosti skoro napol uništena, i to prilikom obrade vrtova, sadnje loze i voćaka, iskopa cisterni, temelja kuća.

BILJESKE

¹ U ovim zaštitnim istraživanjima sudjeluju Helena Knifić, dipl. ing. arh. i Marijana Corić, kustos Gradskog muzeja Senj, pa im ovom prilikom kolegijalno zahvaljujem na pomoći.

² Ante Glavičić, Senjski zbornik V, Senj 1976. Arheološki nalazi iz Senja i okolice, str. 409—410. i sl. 102.

³ Isto. Senjski zbornik III, Senj 1969. Arheološki nalazi iz Senja i okolice (II) str. 35.

⁴ Ante Glavičić, Senjski zbornik V, Senj 1973. Izvještaj arheološkog iskapanja u Steli 1972, i J. Klemenc, Hrvatski kulturni spomenici I, Senj, Zagreb 1940. Senj i prehistorijsko i rimsko doba str. 4.

⁵ J. Klemenc, isto, str. 4.

⁶ A. Stipčević, Diadora, sv. I. 1959. Zadar, Latinski predmeti iz okolice Obrovca, str. 90. i 92.

⁷ A. Glavičić, Senjski zbornik II, Senj 1966. Arheološki nalazi iz Senja i okolice, str. 406. U ovim zaštitnim radovima surađivala je i Marijana Corić, kustos muzeja, pa joj ovim putem zahvaljujem na pomoći.

⁸ A. Glavičić, isto, str. 404. i 405.

Sl. 70 — Ostaci antičkog groba br. 12 u Varošu, Senj 1978.